
El poder dels consellers de Barcelona a través dels consolats d'ultramar (final del segle XIII i primer terç del XIV)

Josefina Mutgé i Vives*

Resum

La present comunicació estudia una de les xarxes a través de les quals el govern municipal de Barcelona féu ús del seu poder entre els darrers anys del segle XIII i el primer quart del XIV: els consolats d'ultramar. S'hi fa una nova lectura de diversos documents, procedents de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, sobre els quals ja s'havia treballat, i s'estudia com es manifestava el poder dels consellers sobre els consolats de catalans, en els casos concrets de Sevilla i de Sicília. En el cas del consolat de Sevilla, els consellers, tot manifestant la seva autoritat, van obtenir dels reis de Castella que els mercaders catalans gaudissin dels mateixos privilegis que tenien els genovesos. D'altra banda, s'enfrontaren amb els reis catalanoaragonesos, concretament, amb Alfons el Liberal i Jaume II, per haver aquests monarques elegit còsols dels catalans a Sevilla, negligint el privilegi que Jaume I havia concedit als consellers segons el qual només eren aquests qui podien elegir els còsols d'ultramar. Alfons el Liberal reconegué que les protestes dels governants barcelonins eren justificades i va revocar el nomenament. Jaume II va haver de declarar que la seva designació no perjudicava el privilegi de Jaume I, sinó que aquest es mantenia en tot el seu vigor. Pel que fa als consolats de l'illa de Sicília, els consellers procediren amb autoritat de diverses maneres. Una d'elles consistí en l'obligació adreçada als còsols de fixar unes taxes a pagar pels mercaders. Així mateix, en algunes ocasions, els consellers recriminaren severament uns mercaders que volien depositar el còsol de Palerm i també el còsol de Messina, per haver pres aquests alguna decisió important sense comptar amb l'autoritat sobirana dels consellers de Barcelona. A la comunicació es comenta també que els magistrats de Barcelona foren capaços de fomentar les bones relacions entre Jaume II i el seu germà Frederic III de Sicília, a partir de 1302, per tal d'assolir la pau al Mediterrani occidental i mantenir els privilegis concedits per Jaume II el 1286, quan era rei de Sicília, uns privilegis que asseguraven als barcelonins d'obtenir gra de l'illa i estar exempts del pagament de gabelles. En aquestes gestions també es van valer de la col·laboració dels còsols d'ultramar.

Resumen

La presente comunicación estudia una de las redes a través de las cuales el gobierno municipal de Barcelona hizo uso de su poder entre los últimos años del siglo XIII y el primer cuarto del XIV: los consulados de ultramar. Se hace una nueva lectura de diversos documentos, procedentes del Archivo Histórico de la Ciudad de Barcelona y del Archivo de la Corona de Aragón, sobre los cuales ya se había trabajado, y se estudia cómo se manifestaba el poder de los consejeros sobre los consulados de catala-

* Institució Milà i Fontanals (CSIC, Barcelona).

nes, en los casos concretos de Sevilla y de Sicilia. En el caso del consulado de Sevilla, los consejeros, manifestando su autoridad, obtuvieron de los reyes de Castilla que los mercaderes catalanes disfrutaran de los mismos privilegios que tenían los genoveses. Por otra parte, se enfrentaron con los reyes catalano-aragoneses, concretamente, con Alfonso el Liberal y Jaime II, por haber estos monarcas elegido cónsules de catalanes en Sevilla, olvidando el privilegio que Jaime I había concedido a los consejeros según el cual sólo eran éstos quienes podían elegir los cónsules de ultramar. Alfonso el Liberal reconoció que las protestas de los gobernantes barceloneses eran justificadas y revocó el nombramiento. Jaime II tuvo que declarar que su designación no perjudicaba el privilegio de Jaime I, sino que éste se mantenía en todo su vigor. Con respecto a los consulados de la isla de Sicilia, los consejeros procedieron con autoridad de diversas maneras. Una de ellas consistió en la obligación dirigida a los cónsules de fijar unas tasas a pagar por los mercaderes. Asimismo, en algunas ocasiones, los consejeros recriminaron severamente a unos mercaderes que querían deponer al cónsul de Palermo y también al cónsul de Messina, por haber tomado éstos alguna decisión importante sin contar con la autoridad soberana de los consejeros de Barcelona. En la comunicación se comenta también que los magistrados de Barcelona fueron capaces de fomentar las buenas relaciones entre Jaime II y su hermano Federico III de Sicilia, a partir de 1302, con el fin de alcanzar la paz en el Mediterráneo occidental y mantener los privilegios concedidos por Jaime II en 1286, cuando era rey de Sicilia, unos privilegios que aseguraban a los barceloneses poder obtener grano de la isla y estar exentos del pago de gabelas. En estas gestiones también se valieron de la colaboración de los cónsules de ultramar.

La institució del consolat d'ultramar,¹ que tant va influir en l'expansió comercial de Barcelona, va ser creada el 16 d'agost de 1266 pel rei catalanoaragonès Jaume I el Conqueridor, mitjançant un privilegi que fou perfeccionat pel mateix monarca el 6 d'agost de 1268. Amb aquest privilegi, Jaume I concedia als consellers de Barcelona la facultat de poder designar els cònsols d'ultramar a terres de Romania i a tots els altres indrets visitats pels mercaders catalans i pels seus vaixells.² Les funcions principals dels cònsols d'ultramar consistien a defensar els interessos dels mercaders, administrar justícia i percebre els tributs inherents al consolat. Cal fer avinent, però, que, des de mitjan segle XIII, els primers cònsols estables coexistiren amb un altre tipus de consolat, el dels cònsols que viatjaven en els vaixells, juntament amb els mercaders.³ Quant als consolats d'ultramar, des dels darrers temps del segle XIII eren tres les autoritats que participaven en els nomenaments dels cònsols: el rei, els consellers de Barcelona i els cònsols de mar de la dita ciutat.

1. Aquest treball s'inscriu dins del Projecte d'Investigació, titulat «La Corona de Aragó en el Mediterráneo Medieval: puente de culturas, mediadora entre cristianos e Islam» (Ref. HUM2007-61131), finançat pel *Ministerio de Ciencia e Innovación*, i dirigit per la Dra. Roser Salicrú.
2. ANTONIO DE CAPMANY Y DE MONTPALAU, *Memorias históricas de la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona* (Reedició anotada per E. GIRALT I C. BATLLE), 3 vols., Barcelona, Càmera Oficial de Comerç i Navegació, 1961-1963, vol. I, pàg. 365-383; JOAN F. CABESTANY FORT, «Cònsols de mar' y 'cònsols d'ultramar' en Catalunya (siglos XIII-XV)», dins *Le genti del mare Mediterraneo (XVII Colloquio Internazionale di Storia Marittima)*, Napoli, 1981, vol. I, pàg. 397-425. Vegeu també CARL FREDERICK ROHNE, *The Origins and Development of the Catalan Consulados Ultramarinos from the thirteenth to the fifteenth centuries*, Ann Arbor, University Microfilms International, 1983; OLÍVIA REMIE CONSTABLE, *Housing the stranger in the Mediterranean World: lodging, trade and travel in the late Antiquity and the Middle Ages*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003; DAVID ABULAFIA, «Las redes consulares del Mediterráneo. Función, Orígenes y desarrollo», dins *Mediterraneum. El esplendor del Mediterráneo medieval. Siglos XIII-XV*, Barcelona, Institut Europeu de la Mediterrània, Museu d'Història de Catalunya i Museu Marítim de Barcelona, 2004, pàg. 339-351 (catàleg d'exposició); DANIEL DURAN DUELT, «La red consular catalana: origen y desarrollo», dins *Mediterraneum. El esplendor...*, pàg. 353-361.
3. Vegeu M.T. FERRER I MALLOL, «Sobre els orígens del Consolat de Mar de Barcelona el 1279 i sobre els cònsols d'Ultramar a bord de vaixells. Un exemple del 1281», *Anuario de Estudios Medievales*, 23 (1993), pàg. 141-150.

Posteriorment, els còsols de mar deixaren d'intervenir-hi i, a poc a poc, foren els consellers de Barcelona els qui aconseguiren el monopoli dels nomenaments.⁴

Els consolats d'ultramar van ser un dels mitjans a través dels quals els consellers exerciren el seu poder en els indrets on els còsols residien. Prendrem com a exemples els casos de l'illa de Sicília i de la ciutat de Sevilla.

Els consolats d'ultramar de Sicília

Sicília fou conquerida per Pere el Gran el 1282, però aviat es constituí en un regne independent. Amb tot i això, una de les circumstàncies que més va contribuir a intensificar la relació entre el govern municipal de Barcelona i l'illa va ser la presència en aquesta dels consolats catalans d'ultramar: el 22 de febrer de 1286, essent l'infant Jaume (el qui seria Jaume II de Catalunya-Aragó) lloctinent de Sicília, ja va concedir als catalans que practicaven el comerç en aquell indret la facultat d'eleger entre ells dues persones que fossin idònies per a exercir el càrrec de còsol.⁵ A partir de l'any 1303, l'illa de Sicília estigué dividida en tres zones: àmbit occidental (Trapani), àmbit central (Palerm) i àmbit oriental (Messina), a cadascuna de les quals li correspongué un còsol català d'ultramar.

Els consellers de Barcelona estaven en contacte gairebé permanent amb els còsols de Sicília. A això hi contribuïa el fet de ser ells qui els nomenaven. Per això, la facultat de designar els còsols es considerava com un dels privilegis més preuats dels que gaudia Barcelona.⁶ Diversos exemples posaran de manifest que els consellers de Barcelona imposaven la seva autoritat sobre l'illa de Sicília a través dels consolats d'ultramar.

EL CONSOLAT DE PALERM

No tenim la nòmina completa dels còsols de catalans a Sicília de l'època de Jaume II, però sí que hem pogut reunir una sèrie de notícies documentals sobre alguns còsols. El primer consolat que va existir a Sicília va ser el de Palerm, i Guillem Reixac fou el primer còsol conegut. Tenia jurisdicció sobre tota l'illa. Va exercir com a còsol en els darrers anys del segle XIII, després de la coronació de Frederic III el 1296.⁷ A partir del segle XIV, ja consta com a còsol Ramon Bardoner.⁸

4. Maria Teresa FERRER I MALLOL, «El Consolat de Mar i els Consolats d'Ultramar, instrument i manifestació de l'expansió dels comerç català», dins *L'expansió catalana a la Mediterrània a la Baixa Edat Mitjana. Actes del Seminari organitzat per la Casa de Velázquez (Madrid) i la Institució Milà i Fontanals (CSIC, Barcelona)*, Barcelona, CSIC, Institució Milà i Fontanals, 1999, pàg. 69.
5. *AHCB* (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), 1G, *Llibre Vert*, I, f. 251, editat per CAPMANY, *Memorias...*, II-1, doc. 40, i citat a I, pàg. 375, nota 30. Vegeu també, P. VOLTES BOU i V. VILLACAMPA, «Repertorio de documentos referentes a los cónsules de ultramar y al consulado de mar, conservados en el Instituto Municipal de Historia de Barcelona», *Documentos y Estudios*, XIII (1964), pàg. 21-165; CABESTANY, «Còsols de mar...», pàg. 420-425. Un estudi més complet, pel que fa a Sicília, ens l'ofereix el mateix autor en el capítol titulat «Els consolats catalans d'ultramar a Sicília», dins *Els catalans a Sicília*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1992, pàg. 81-87.
6. CAPMANY, *Memorias...*, I, pàg. 371; VOLTES, «Repertorio...», pàg. 27.
7. CABESTANY, «Els consolats catalans...», pàg. 83-84.
8. Ramon Bardoner era gendre del notari de Mallorca Guillem Morató. Abans de l'inici de l'any 1303, sembla que Bardoner ja havia exercit com a còsol perquè, el 15 de gener d'aquell any, els consellers de Barcelona reclamaven al seu sogre, el citat notari mallorquí, els textos dels privilegis que Frederic III havia concedit als mercaders barcelonins i dos pendons del consolat de Palerm, que tenia sota el seu poder. Li demanaven que ho enviés a

El primer d'abril de 1303, els magistrats barcelonins designaven Huguet de Cambrils com a nou cònsol de Palerm, donant-li plens poders perquè, després d'escoltar el consell dels mercaders que es trobaven en aquell indret, nomenés cònsols, respectivament, per les ciutats de Messina i de Trapani. Al mateix temps, i per tal de recaptar numerari suficient per atendre les despeses del consolat panormità, i també per evitar que els consolats estiguessin sempre carregats de deutes, els consellers ordenaven l'establiment d'unes taxes a pagar pels mercaders. Aquestes disposicions foren comunicades al cònsol electe de Palerm, Huguet de Cambrils, i també als mercaders i ciutadans de Barcelona, Guillem Despuig i Jaume d'Òdena, els quals eren a la ciutat siciliana. Els consellers volien que, mentre Huguet de Cambrils no es traslladés a Palerm i no comencés a exercir de cònsol, Guillem Despuig regís el consolat i Jaume d'Òdena, ajudat per un altre mercader, cobrés les taxes i guardés el diner recaptat en una caixa amb dues claus, una de les quals la tindria Òdena i l'altra el mercader ajudant. Quan Huguet de Cambrils arribés a Palerm, decidiria, juntament amb el consell dels mercaders, la manera com s'hauria d'invertir el capital recaptat. Aquestes disposicions foren comunicades als consolats de Trapani i de Messina.⁹ No és estrany que molts dels mercaders catalans de Palerm es mostressin contraris al pagament de les dites taxes i estiguessin a punt de destituir Huguet de Cambrils del seu càrrec de cònsol i de designar-ne un altre en lloc seu. Davant d'això, el 3 d'agost de 1303, els consellers de Barcelona ostentaren el seu poder una vegada més i reprengueren severament els mercaders per la seva gosadia de voler depositar Huguet de Cambrils, ja que aquest fet era considerat com un ultratge als usos i costums de Barcelona i era severament castigat.¹⁰ Una altra mostra de domini per part dels consellers fou la renyina que propinaren a Huguet de Cambrils a causa de la manca d'energia que havia mostrat al deixar-se prendre el bastó de cònsol, fet que suposava un gran desprestigi tant per a ell com per als consellers; malgrat tot, el confirmaren en el seu lloc.¹¹ Els consellers també van manar a Huguet de Cambrils que, amb els ingressos monetaris del consolat, pagués el salari que es devia a Berenguer de Conques, el qual, anteriorment, per designació del rei Frederic, havia exercit, provisionalment, el càrrec de cònsol, tot esperant que el govern municipal de Barcelona n'elegís un altre. A Berenguer de Conques se li devia el seu salari i també unes quantitats de diner que havia esmerçat en l'arranjament de la llotja.¹²

Encara dins del primer quart del segle XIV, el 9 d'agost de 1319, Guillem Deslledó fou designat cònsol de Palerm pels consellers de Barcelona,¹³ i hi ha consistència documental que l'any 1322 encara es mantenia al capdavant del consolat.¹⁴

Barcelona, mitjançant un procurador amb el qual passarien comptes de tot el que la ciutat li devia a causa del consolat de Palerm, ja que estaven disposats a pagar tot allò que en justícia els correspongués (*AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 1, f. 83r.; regest a *VOLTES*, «Repertorio...», pàg. 71). Per un error tipogràfic, aquest regest es troba situat entre els corresponents al consolat d'Oriàst. Els privilegis als quals al·ludeix el document eren segurament aquells que Frederic de Sicília va atorgar el 3 d'abril de 1296, confirmant als barcelonins i als catalans diversos permisos d'extracció de cereals de Sicília i diverses exempcions (*AHCB*, 1G, *Llibre Vert*, I, f. 268-270; editat a *CAPMANY*, *Memorias...*, II-1, doc. 57, pàg. 86-88; cita al vol. I, pàg. 286; regest a *VOLTES*, «Repertorio...», pàg. 71).

9. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 1, f. 95 (regest a *VOLTES*, «Repertorio...», pàg. 71-72). En aquestes disposicions es parla del tarí, una moneda de plata siciliana. El gra i l'unça eren monedes de compte (F. MATEU I LLOPIS, *Glosario Hispánico de Numismática*, Barcelona, CSIC, 1946).
10. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 1, f. 112v-113r (regest a *VOLTES*, «Repertorio...», pàg. 72).
11. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 1, f. 113r.
12. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 1, f. 122v (regest a *VOLTES*, «Repertorio...», pàg. 72).
13. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 5, f. 31r i 33r (regest a *VOLTES*, «Repertorio...», pàg. 72-73).
14. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 7, f. 60v-61r (regest a *VOLTES*, «Repertorio...», pàg. 73).

CONSOLAT DE TRAPANI

En opinió d'Antoni de Capmany, no es coneix la data de creació del consolat de Trapani ni del de Messina.¹⁵ El consolat de Trapani fou un dels més antics. Se sap que l'any 1301, Bernat Robert hi exercia com a cònsol. El 28 de desembre d'aquell any, els consellers l'autoritzaren perquè designés el seu sogre, Pere Barceló, o bé qualsevol altre català competent, per substituir-lo. Tant a Bernat Robert com al seu substitut els serien reintegrades, amb les rendes del consolat, les despeses que havien fet o que farien més endavant per millorar les dependències de la llotja.¹⁶ Una mica més tard, l'any 1303, ja hem vist que el govern municipal de Barcelona autoritzà el cònsol de Palerm, Huguet de Cambrils, perquè, amb el consell dels mercaders, designés una persona que fos capaç de regir el consolat de Trapani, bé que no consta el nom de la persona designada.¹⁷ En canvi, sí que sabem que, alguns anys més tard, el 1311, el cònsol dels catalans en la dita ciutat es deia Mateu Oliverdar.¹⁸ Sembla que durant tot el temps que va exercir el seu ofici no ho va fer de manera suficientment correcta. Així ho demostra el fet que, el 30 d'octubre del dit any 1311, els consellers el reprengueren i l'amenaçaren amb destituir-lo del seu càrrec, perquè no havia observat la normativa del consolat, ja que hom deia que havia asseverat que ell regentaria el dit consolat mentre visqués. Fou, així mateix, acusat d'haver comès certes irregularitats, com la de manar als mercaders que paguessin impostos i taxes a Trapani no obstant haver-los pagat en un altre dels consolats de Sicília.¹⁹

A l'inici de l'any 1317, apareix el nom de Guillem de Pruneres; tanmateix, pocs dies més tard, el 24 de febrer, els consellers el substituïen pel ciutadà de Barcelona, Guillem Despuig, el qual ja havia destacat a Palerm l'any 1303. Pruneres havia d'efectuar el traspàs de poders a Despuig i havia de retre-li comptes,²⁰ com era habitual de fer-ho, en presència dels mercaders catalans que hi hagués a la ciutat de Trapani.²¹ Guillem Despuig fou renovat diverses vegades en el seu càrrec i va actuar com a cònsol durant cinc anys, fins que, l'any 1322, «per afers seus», va voler retornar a Catalunya, i així ho va manifestar al govern municipal de Barcelona. Sembla que als consellers els complagué la manera com Despuig havia exercit l'ofici de cònsol, perquè, el 20 de març de 1322, no procediren a nomenar-ne un altre, sinó que l'autoritzaren perquè, després d'escoltar el consell dels mercaders catalans a Trapani, o de la major part d'aquests, designés un «home bo i suficientment capacitat» per regentar el consolat de la dita ciutat durant la seva absència.²²

15. CAPMANY, *Memorias...*, I, pàg. 375.

16. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 1, f. 11v-12r (editat a CAPMANY, *Memorias...*, II-1, doc. 66, pàg. 98; cita al vol. I, pàg. 376; regest a VOLTES, «Repertorio...», pàg. 97; CABESTANY, «Els consolats catalans...», pàg. 84).

17. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 1, f. 95r (regest a VOLTES, «Repertorio...», pàg. 71-72).

18. Mateu Oliverdar era un mercader, ciutadà de Barcelona i patró de la nau «Sant Francesc». A l'*Archivio Comunale* de Palerm, s'hi troben documentades diverses activitats d'aquest cònsol, com ho són comandes, préstecs i nòlits, corresponents als darrers anys del segle XIII. Oliverdar es relacionava amb mercaders de Palerm i d'altres indrets d'Itàlia, com Florència, Pisa, etcètera. (Vegeu Riniero ZENNO, «Documenti per la Storia del Diritto Marittimo nei secoli XIII-XIV», dins *Documenti e Studi per la Storia del Commercio e del Diritto Commerciale Italiano*, VI, Torino, Bottega d'Erasmo, 1936, doc. 15, 16, 21, 22, 25, 26, 30, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 90, 91).

19. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 2, f. 23v-24r (regest a VOLTES, «Repertorio...», pàg. 97-98).

20. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 4, f. 25v (regest a VOLTES, «Repertorio...», pàg. 98).

21. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 4, f. 26r (regest a VOLTES, «Repertorio...», pàg. 98).

22. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 7, f. 50v-51r (regest a VOLTES, «Repertorio...», pàg. 98).

CONSOLAT DE MESSINA

El consolat de Messina fou constituït, així mateix, molt aviat. Els consellers de Barcelona exerciren el seu poder i, com hem dit, el primer d'abril de 1303, autoritzaren al cònsol de Palerm, Huguet de Cambrils, a posar una persona al capdavant del consolat de Messina, igual com li ho havien ordenat respecte de Trapani. Però, en aquesta ocasió, no sabem el nom de la persona designada ni el temps que va ocupar el càrrec.²³ Uns anys més tard, el 1313, l'ofici consular a Messina era a les mans del ciutadà de Barcelona Berenguer Tripó; però, cap a la meitat del dit any, Tripó decidí deixar la seva responsabilitat de cònsol i retornar a Barcelona. En aquesta avinentesa, el cònsol va cometre l'error de designar com a substituït seu, sense prèvia consulta al govern municipal barceloní, algú que no era ciutadà de Barcelona, el qual, a més, havia efectuat diverses despeses a la llotja, tot pensant que aquesta circumstància obligaria els consellers de Barcelona a acceptar-lo en el càrrec. Aquesta manera d'actuar de Berenguer Tripó desagradà els magistrats municipals, els quals, el 27 de juny de 1313, li retreieren aquesta competència que s'havia atribuït i li digueren que «bé trobarets vós aquí ciutadans de Barchinona». Li reprotxaven el fet que aquell a qui havia designat per substituir-lo hagués realitzat reformes a la llotja dels mercaders, quan només el cònsol tenia atribucions per efectuar-les.²⁴ Un parell de mesos després, el 10 d'agost de 1315, els consellers designaren Mateu Oliverdar com a cònsol de Messina.

Ja hem vist que el dit Oliverdar havia exercit anteriorment aquest càrrec a la ciutat de Trapani. Com es feia habitualment, Tripó havia de transferir els poders i retre comptes en presència dels mercaders i «bons homes» catalans.²⁵

En tractar del consolat de Messina, creiem que és el moment de comentar alguns documents que aclareixen la qüestió de l'existència, en aquesta ciutat, d'un cònsol de mallorquins actuant al costat d'un cònsol de catalans, amb gran descontentament per part dels consellers de Barcelona. Els fets s'esdevingueren tal com segueix:

L'any 1324, darrer del reu regnat, Sanç I de Mallorca va sol·licitar a Frederic de Sicília la facultat de poder designar un súbdit mallorquí com a cònsol dels mallorquins a l'illa. S'hi oposà el cònsol de Barcelona a Messina, tot al·legant que, tant pels privilegis reials com per l'antic costum, els súbdits de Mallorca eren sota la seva jurisdicció, fet que els mallorquins negaven. Els mallorquins defensaven el seu dret a tenir un cònsol a Sicília. Per tal d'evitar les discòrdies que, per aquest motiu, es produïen entre ambdues parts, el rei Frederic ordenà que el consolat de Mallorca quedés en suspens i que el cònsol de Barcelona ho fos també dels mallorquins fins que Jaume II i Sanç I arribessin a un acord. Jaume II féu una consulta als consellers de Barcelona, els quals, després de fer la deliberació pertinent, respongueren que la ciutat de Barcelona, segons les Constitucions de Catalunya, tenia a les seves mans el consolat de Messina i els altres consolats de l'illa de Sicília, amb poder tant sobre els catalans com sobre els mallorquins, i que aquesta jurisdicció els havia estat confirmada pel mateix Jaume II. No volien, de cap manera, renunciar a aquest dret sens una causa que ho justificués i estaven disposats a defensar-ho en un judici, si calia. Per la seva part, Sanç de Mallorca trameté el seu

23. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 1, f. 95r (regist a *VOLTES*, «Repertorio...», pàg. 61 i 71-72).

24. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 2, f. 56v-57r (regist a *VOLTES*, «Repertorio...», pàg. 61).

25. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 2, f. 57v (regist a *VOLTES*, «Repertorio...», pàg. 61).

ambaixador, Pere de Bellcastell, a Jaume II per tractar d'aquest afer. Com que Bellcastell no volia pledejar amb el govern de Barcelona, Jaume II desistí de resoldre la qüestió per via judicial i, el 29 d'agost de 1324, prometé al rei de Mallorca que miraria de cercar una solució amistosa.²⁶ Tanmateix, desitjant el rei catalanoaragonès acabar amb aquest afer i, davant de la possibilitat que Sanç de Mallorca no estigués d'acord en que fos Jaume II qui ho solucionés, decidí de sotmetre-ho al dictamen de Frederic III de Sicília. Però, abans que el sobirà mallorquí hagués pogut expressar el seu parer en aquest respecte, el 4 de setembre de 1324 el sorprenué la mort. En aquesta situació, el dia 24 de novembre d'aquell any, Jaume II demanà al seu germà Frederic que quedés sense efecte el favor que s'anava a concedir al rei de Mallorca i als seus súbdits de tenir consolat a Sicília, ja que això perjudicava els privilegis de la ciutat comtal. En conseqüència, Jaume II resolgué que els cònsols de Barcelona eren els únics que, tant a Messina com a les altres ciutats de l'illa, podien tenir competències sobre els catalans i sobre els mallorquins, tal com ell mateix ho havia reconegut quan va ser rei de Sicília, i demanava a Frederic III que no permetés que els drets del govern de Barcelona fossin lesionats.²⁷

Veiem, doncs, que el traspass de Sanç de Mallorca va evitar, almenys momentàniament, l'existència d'un consolat de mallorquins al costat del cònsol de catalans.²⁸

CONSOLAT DE SIRACUSA

S'ha dit que el consolat de Siracusa no fou creat fins el segle XV i que, en els anys que ens ocupen, tan sols era un viceconsolat depenent del consolat de Messina.²⁹ Tenim, però, constància documental que, durant el regnat de Jaume II, residia a Siracusa un cònsol, anomenat Marc Mateu, a qui s'adreçaren els consellers de Barcelona l'any 1319 per a avisar-lo del perill que comportava la presència d'uns vaixells armats que ja havien causat grans danys als navegants. Li demanaven que informés d'aquest perill a tots els vaixells barcelonins, que ajudés els patrons d'un lleny i d'una barca armats, la qual era tramesa a Sicília per uns mercaders de Barcelona, i que si podien capturar les dites embarcacions sevillanes, fossin considerades de malfactors i "robadors".³⁰ Els consellers de Barcelona es valien de la col·laboració dels cònsols d'ultramar per lluitar contra la pirateria, que tanta pertorbació portava a l'àmbit de la Mediterrània.

26. *ACA*, Cancelleria, reg. 248 (2a part), f. 186v-187v: «per nos dictam controversiam proposuimus amicabiliter terminare».
27. *ACA*, Cancelleria, reg. 184, f. 149r-150r: «consules dicte civitatis Barchinone sunt in possessione seu quasi cognoscendi de negociis subditorum regis Maiorice et quod ipsi subditi dicti regis respondeant coram eis et iuri pareant in ipsa possessione seu quasi [...] nec permittatis eosdem super possessione ipsa per aliquos perturbari».
28. Aquesta pretensió, per part del regne privatiu de Mallorca, de tenir un consolat independent del dels catalans, que hem observat a l'illa de Sicília, ha estat també constatat en algunes ciutats dels Nord d'Àfrica, com Bugia, Tunis o Constantina, a Gènova a Pisa i a Sevilla (F. SEVILLANO COLOM, «Mercaderes y navegantes mallorquines. Siglos XIII-XV», dins *Historia de Mallorca*, coordinada per J. MASCARÓ PASARIUS, Palma de Mallorca, Esago, 1971, vol. IV, pàg. 500-503). DURAN DUELT, «La red consular catalana...», pàg. 376, que ha aprofundit en aquesta qüestió, opina que, en la pugna entre la monarquia i Barcelona, en la qual la ciutat lluita per a evitar allò que sempre considerarà una intromissió en els seus privilegis, la partida la va guanyar el municipi barceloní gràcies a la necessitat per part de la Corona dels subsidis econòmics de les ciutats catalanes començant per Barcelona.
29. CAPMANY, *Memorias...*, I, pàg. 375-376.
30. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 5, f. 67v. Aquesta carta dels consellers de Barcelona també és tramesa als cònsols de Palerm, Messina i Trapani (regest a VOLTES, «Repertorio...», pàg. 95; citada per R. SALICRÚ I LLUCH, «Notes sobre el consolat de catalans a Siracusa (1319-1529)», *XIV Congreso di Storia della Corona d'Aragona, Sassari-Alghero, 19-24 maggio 1990*, Sassari, C. Delfino, 1996, vol. III, pàg. 691-712. En aquest treball Roser Salicrú aporta una sèrie de notícies molt interessants per al consolat de catalans a Siracusa, especialment entre els anys 1382-1528.

El consolat de catalans d'ultramar de Sevilla

La ciutat de Sevilla, a la Corona de Castella, va tenir consolat de catalans abans que l'illa de Sicília. Consta que ja existia l'any 1282, perquè el 20 d'abril d'aquell any els catalans ja obtingueren del rei de Castella, llavors Alfons X el Savi (1252-1284), un privilegi amb les mateixes concessions de tipus econòmic que tenien els genovesos, i de poder gaudir de seguretat a Sevilla i a tots els seus regnes.³¹ Aquests privilegis encara foren ampliat per Alfons X i pel seu fill i successor Sanç IV, tal com consta en el privilegi publicat per Capmany, contingut en el *Llibre Vermell*.³² Com que els mercaders catalans a Sevilla eren molt nombrosos, el 25 d'agost de 1284, el rei Sanç els va concedir unes cases i unes botigues, amb totes les seves pertinences, lliures de tot tribut, on s'hi poguessin instal·lar. Les dites cases havien pertangut a Pedro Bonifaz, i es trobaven «en cabo de la rua de Francos e tienen fasta la plaçuela de Santa Maria do venden la fruta».

Uns quants anys més tard, el 17 de juny de 1292, Sanç IV expedia una reial cèdula en la qual ordenava que en les compres d'oli que fessin els catalans se'ls cobrés el mateix que als genovesos per l'impost de l'*almojarifazgo* i per l'*alhóndiga*.³⁴ Tanmateix, el govern municipal de Sevilla no sempre va respectar aquest important privilegi als catalans relatiu a la treta de l'oli. Davant d'això, els consellers de Barcelona varen fer ús del seu poder, donant suport a les queixes dels mercaders. Ben clarament ho demostra el fet que l'11 de desembre de 1312, els governants barcelonins manifestaren les seves queixes al consell de la ciutat de Sevilla que se'ls fes abonar un «major dret de l'oli». Els pregaven de voler-los tractar «com a germans» i de respectar-los les immunitats concedides pels monarques castellans «e no vullats d'assò carragar la vostra ànima ne a nós fer dan».³⁵

El preuat privilegi concedit per Jaume I als consellers de Barcelona de poder designar els cònsols d'ultramar tampoc no fou sempre respectat pel que fa als cònsols de Sevilla, tal com s'havia esdevingut a Sicília. El 28 de febrer del 1283, l'infant Alfons, en nom del seu pare, Pere el Gran, obviant el privilegi de Jaume I, va designar el ciutadà de Barcelona, Pascasi Vivet, com a cònsol dels catalans a Sevilla per als sis anys vinents. En el cas de Vivet, es deia que, com a remuneració, havia de rebre un salari «idoni», que no es determinava en el nomenament.³⁶ El mes de novembre del citat any, aquest cònsol va obtenir d'Alfons X el Savi la carta de protecció i salvaguarda per als mercaders catalans. El rei permetia que aquests poguessin portar lliurement a Sevilla tota mena de cereals «porque don P. Vivet, cónsul de los catalanes e ciudadan de Barcelona nos lo pidió por merced». Aquesta concessió els fou confirmada per Sanç IV el 24 d'agost de 1284.³⁷ Cal suposar que aquesta

31. *AHCB*, 1G, *Llibre Vert*, II, f. 92v-93; editat per CAPMANY, *Memorias...*, vol. II, pàg. 46-48, doc. 31; vegeu també Manuel GONZÁLEZ JIMÉNEZ, «Genoveses en Sevilla (siglos XII-XV)», dins *Presencia italiana en Andalucía. Siglos XIV-XVII. Actas del I Coloquio Hispano-Italiano*, Sevilla, CSIC, Escuela de Estudios Hispanoamericanos, 1985, pàg. 118-119.

32. CAPMANY, *Memorias...*, vol. II, pàg. 52-56, doc. 34, 36, i 37; citat a VOLTES, «Repertorio...», pàg. 43.

33. Pedro Bonifaz era fill de Ramón Bonifaz, aquell qui destacà com almirall de la flota cristiana en el setge de Sevilla. Els citats habitatges foren assignats a Ramón Bonifaz quan es féu el repartiment de Sevilla després de ser reconquerida. Bonifaz les abandonà per a traslladar-se a Burgos, on havia residit anteriorment.

34. CAPMANY, *Memorias...*, vol. II, pàg. 76-77, doc. 51; citat a VOLTES, «Repertorio...», pàg. 45.

35. *AHCB*, 1B-I, *Llibre del Consell*, 2, f. 43v-44r (12-XII-1312).

36. *ACA*, Cancelleria, reg. 60, f. 42v-43r (30-XI-1283).

37. *AHCB*, 1G, *Llibre Vert*, II, f. 89v-90 (editat per CAPMANY, *Memorias...*, vol. II, doc. 34, pàg. 52-53).

designació de cònsol efectuada per l'infant Alfons no agradà gens als consellers de Barcelona. Segurament, però, varen transigir-hi, atès que la persona elegida era un ciutadà de Barcelona.

El 7 de maig del 1287, Alfons el Liberal tornà a caure en el mateix error en el que havia incorregut l'any 1283, quan encara era infant hereter de la Corona; fou el de no respectar el privilegi dels consellers de Barcelona de designar els cònsols d'ultramar. El fet que llavors nomenés un ciutadà de Barcelona, Pascasi Vivet, possiblement evità la reprovació dels consellers. Però, en aquesta ocasió, el monarca elegí Pere Nebot, ciutadà de València, amb la condició que aquesta designació no perjudicés ningú. S'especificava que Nebot seria cònsol dels catalans a Sevilla mentre el rei volgués.³⁸ Aquest nomenament efectuat per Alfons el Liberal portà, en efecte, com a conseqüència, les protestes dels consellers de Barcelona, protestes que el rei reconegué que eren justificades, com ho demostra el fet que el 20 de juny de 1287 s'adreçés a Berenguer Baster, el cònsol anteriorment designat pels prohoms de Barcelona, i li digués que havia revocat el nomenament fet a favor de Pere Nebot perquè «li constava que eren els prohoms de Barcelona els qui havien d'eleger el cònsol de Sevilla».³⁹

Enfrontament bèl·lic que es va produir l'any 1288 entre Alfons el Liberal de Catalunya-Aragó i Sanç IV de Castella, a causa del suport que aquell havia donat a Alfons de la Cerda, redundà en greus perjudicis per als mercaders catalans residents a Sevilla: els foren ocupats el barri i les cases que hi tenien i el cònsol va haver de fugir. Per això, el nou monarca catalanoaragonès, Jaume II, canvià de tàctica. La signatura de la pau de Monteagudo del 29 de novembre de 1291 i les seves esposalles amb Isabel, primogènita de Sanç IV de Castella, restabliren la pau amb aquest regne, la qual cosa significà la reinstal·lació a Sevilla de la colònia de mercaders catalans i del consolat.

Immediatament després que va ser restablerta la colònia catalana a Sevilla, els consellers, fent ús del seu privilegi, designaren com a cònsol el ciutadà de Barcelona, Pere de Cardedeu. Cardedeu provocà queixes dels mercaders mallorquins. Malgrat que el rei havia donat suport a Cardedeu, a la darrerria de 1292 l'amonestà per aquesta causa.⁴⁰ Les dificultats de Pere de Cardedeu en l'exercici del seu càrrec no cessaven. Tant fou així que l'1 de setembre de 1293, Jaume II reiterà, tant als catalans de Sevilla com al rei de Castella i als seus súbdits, l'obligació que tenien d'obeir-lo en tot.⁴¹

38. *ACA*, Cancelleria, reg. 75, f. 3v (7-V-1287): «Nos Alfonsus damus et concedimus vobis, fideli nostro Petro Nepote, civi Valencie, quamdiu nobis placuerit, officium consulatus omnium mercatorum cathalanorum conversandum apud Ispalim [...]. Ita quod sitis pro nobis consul [...] quamdiu nobis placuerit et non sit preiudicium iuris alterius...».

39. *ACA*, Cancelleria, reg. 75, f. 17v (20-VI-1327): «quia constat nobis quod probi bomines civitatis Barchinone habent ibi [Sevilla] ponere consulem, revocavimus commendam predictam per nos factam dicto Petro Nebot de consulatu predicto [...]. Volumus quatenus vos [Berenguer Baster] utamini consulatu predicto, prout per dictos probos homines extitit commendatum». A continuació d'aquest document, apareix la següent nota de cancelleria, que explica perfectament la situació: «Fuit mandatum Petro Nabot, civi Valencie, cui dominus rex concesserat dictum consulatum quod, decetero, non utatur consulatu predicto, sed ipsum Berengarii Basterii uti permittat vel alium quem probi homines, super predictis, eligendum duxerint in officio supradicto. Data ut supra».

40. *ACA*, Cancelleria, reg. 94, f. 177v-178r (desembre de 1292). Tal com s'havia esdevingut a Sicília, a Sevilla l'enuig dels mercaders mallorquins era deguda al fet que ells volien tenir cònsols propis i no haver de dependre dels que designaven els consellers de Barcelona, i això, especialment, a partir de 1276, data en la qual Mallorca es constituí en regne independent. Consta que, el 1308, ja hi havia un cònsol mallorquí a Sevilla (vegeu F. SEVILLANO COLOM, «Mercaderes y navegantes mallorquines» dins MASCARÓ (coord.), *Historia de Mallorca...*, vol. IV, pàg. 500).

41. *ACA*, Cancelleria, reg. 96, f. 1r (1-IX-1293).

A l'estiu de l'any 1306, observem que Jaume II reincidí en la mateixa inadvertència que el 1287 havia tingut el seu germà i predecessor, Alfons el Liberal: la de designar un cònsol de catalans a Sevilla, oblidant que els consellers de Barcelona eren els únics que gaudien d'aquesta potestat per exprés privilegi de Jaume I. En efecte, Jaume II, l'1 de juliol de 1306, tot atenent la petició que li havia formulat la seva néta Constança, va designar Arnau Cap, del seguici de la noble castellana donya Urraca, també parenta seva, per regir el consolat de catalans a Sevilla, confirmant-li el mateix salari que havien tingut els seus predecessors.⁴² Com calia esperar, aquesta designació del rei va portar com a conseqüència les protestes del govern municipal de Barcelona. El 16 d'octubre d'aquell mateix any de 1306, Jaume II s'adreçava als prohoms de Barcelona i els assegurava que la designació d'Arnau Cap no perjudicava en absolut el privilegi atorgat per Jaume I, sinó que aquest es mantenia plenament vigent.⁴³ No sabem si Arnau Cap va exercir o no el càrrec. Si ho va fer, va ser per molt poc temps, perquè el 1308 ja ens consta un altre nom: Nicolau Arnau,⁴⁴ que tampoc no durà gaire.

L'any 1311 trobem un altre cònsol de catalans a Sevilla: el ciutadà de Barcelona Jaume Llopart.⁴⁵ Al començament de la seva gestió, Jaume Llopart tingué dificultats per poder mantenir els privilegis dels catalans, fins al punt que, a mitjan febrer de 1313, els consellers de Barcelona li manaren que, mitjançant Guillem de Bellsollell, els trametés els textos de dos privilegis que la ciutat comtal tenia a Sevilla. Segurament, els governants de Barcelona temien que aquests privilegis no li fossin arrabassats o abolits. Guillem de Bellsollell, qui més endavant seria cònsol de Sevilla, era la persona de confiança que podria portar aquests privilegis a Barcelona amb tota seguretat.⁴⁶

Mentre Jaume Llopart exercí com a cònsol dels catalans a Sevilla, una vegada més, el barri dels catalans fou ocupat, sense cap motiu que ho justificués; aquest cop l'acte fou obra d'Enrique Enríquez i dels successors de Juan Mateo, persones molt influents a la ciutat de Sevilla,⁴⁷ amb greu perjudici dels mercaders barcelonins i catalanoaragonesos, en general. Jaume Llopart va reeixir a recuperar el barri i la llotja ocupats pels sevillans com també els privilegis dels seus compatriotes; però no les despeses, que va fer en benefici dels mercaders, no tan sols catalans sinó també valencians i mallorquins, ja que a tots els interessava poder practicar el comerç a Sevilla. Per tal que Llopart pogués recuperar allò que havia esmerçat del seu propi peculi, els consellers de Barcelona fixaren una taxa que havien de pagar tots els mer-

42. ACA, Cancelleria, reg. 231, f. 110r (1-VII-1306): «ad preces illustris et karissime [...] dompne Constancie [...], tradimus et concedimus seu commendamus tibi, Arnaldo Cap, de domo nobilis dompne Urrace, consanguinee nostre, officium consulatus cathalanorum ad partes civitatis Sibilie, regni Castellae». Constanza d'Aragó (1300-1327) era filla de Jaume II i de Blanca d'Anjou. L'any 1306 es concertà el seu matrimoni amb l'infant castellà Don Juan Manuel. El casament es celebrà el 2 d'abril de 1312. Tingué una filla: Constança Manuel.

43. ACA, Cancelleria, reg. 203, f. 195r-v (16-X-1306): «comissionem per nos factam de consulatu de Xibilia Arnaldo Cap non fiat vobis preiudicium super privilegio per illustrissimum dominum regem Jacobum, felicis recordacionis avum nostrum, vobis concessio».

44. CAPMANY, *Memorias...*, vol. II-2, pàg. 859; F. PÉREZ-EMBED, «Navigation et commerce dans le port de Seville au Moyen Âge», *Le Moyen Âge*, 75 (1969), pàg. 281. No podem aportar cap més notícia sobre aquest cònsol.

45. CAPMANY, *Memorias...*, vol. II-2, pàg. 859; F. PÉREZ-EMBED, «Navigation...», pàg. 281.

46. AHCB, 1B-1, *Llibre del Consell*, 2, f. 50r (17-II-1313): «iurets aqueux privilegis aAn G. de Bellsoley queAls nos aport eAls nos trameta aci en Barchinona» (citat per VOLTES, «Repertorio...», pàg. 45).

47. Sobre les famílies nobles de Sevilla, vegeu Salvador DE MOXÓ, «De la nobleza vieja a la nobleza nueva. La transformación nobiliaria castellana en la Baja Edad Media», *Cuadernos de Historia. Anexos de la Revista Hispania*, 3 (1969), pàg. 1-120; Rafael SÁNCHEZ SAUS, *Caballería y linaje en la Sevilla Medieval*, Sevilla-Cádiz, Diputación Provincial de Sevilla i Universidad de Cádiz, 1989.

cadres que depenien del consolat de catalans de Sevilla. Tanmateix, els mallorquins es negaren a contribuir amb la taxa que els corresponia. És a dir, ens tornem a trobar amb la qüestió dels mallorquins a la que ja ens hem referit més amunt.⁴⁸ Les queixes manifestades per Llopart als consellers de Barcelona, d'una banda, i a Jaume II, de l'altra, contra l'actitud dels mallorquins, tingueren com a resultat que tant els consellers com el rei escrivessin a Sañç I de Mallorca sengles cartes, datades, respectivament, el 18 i el 16 de juliol de l'any 1315, tot demanant-li que obligués els mercaders que fossin súbdits seus a pagar al cònsol de Sevilla allò que els corresponia, ja que ells també s'havien beneficiat de les gestions fetes pel cònsol.⁴⁹

Independentment que Llopart recuperés o no el numerari que se li devia, cal ressenyar que aquest cònsol tingué una relació una mica irregular amb els consellers de Barcelona. Entre el final de 1319 i els primers mesos de 1320, Llopart se'n va anar de Sevilla i tornà a Barcelona «pels seus afers». Mentrestant, el 10 de febrer de 1320, els governants barcelonins designaren com a cònsol o lloctinent del cònsol de Sevilla el mercader i ciutadà de Barcelona, Guillem de Bellsollell, qui regí el consolat de Sevilla fins el retorn de Llopart.⁵⁰ En la seva segona etapa com a cònsol de Sevilla, Jaume Llopart continuà tenint conflictes amb els mercaders que en depenien, els quals, lluny d'obeir-lo, es rebel·laren contra seu i, fins i tot, l'ultratjaren i també profanaren les ensenyes reials, de paraula i amb fets, i el consolat i la llotja dels catalans foren, una vegada més, ocupats pels oficials del rei de Castella.⁵¹

A partir de la segona meitat del segle XIV, la colònia catalana de Sevilla va anar perdent importància, i cap el 1400 ja no hi havia més de deu mercaders catalans a Sevilla i la colònia acabà extingint-se. En endavant, el seu lloc fou ocupat, durant el segle XV, per mercaders valencians, a títol individual i sense privilegis corporatius.⁵²

Com a conclusió, podem dir que el fet que els consellers de Barcelona poguessin designar cònsols de la seva confiança va contribuir poderosament a reforçar la xarxa de poder exercida per la ciutat comtal en els seus dominis d'ultramar. Per això, el privilegi de Jaume I va ser defensat per damunt de tot. I acabo amb l'afirmació de Daniel Duran:

El control dels consolats era una qüestió d'importància cabdal que permetia a Barcelona tenir sota el seu domini els catalans a ultramar i imposar els seus criteris a tots altres súbdits del rei, malgrat que no fossin ciutadans de Barcelona.⁵³

48. Vegeu més amunt, les notes 28 i 40.

49. AHCB, 1B-I, Llibre del Consell, 3, f. 29v-30r, carta dels consellers (18-VII-1315); ACA, Cancelleria, reg. 156, f. 114r-v, carta de Jaume II (13-VII-1315).

50. AHCB, 1B-I, Llibre del Consell, 6, f. 30r-v (10-II-1320); editat per CAPMANY, *Memorias...*, II, pàg. 155, doc. 105; citat per VOLTES, «Repertorio...», pàg. 45. Aquesta notícia es confirma en el document de l'ACA, Cancelleria, reg. 173, f. 271r-v (17-VIII-1321), en el qual Jaume II diu a Llopart: «cum vos dudum recessissetis a dicta civitate Ispalensis et venissetis pro vestris negociis ad civitatem Barchinone, consilarii eiusdem civitatis Barchinone, suspenso vobis a dicto officio consulatus, elegerunt sive statuerunt in consulem sive tenentem locum consulis Guillerum de Bellsoley, mercatorem».

51. ACA, Cancelleria, reg. 367, f. 75r-v (21-II-1322).

52. M. A. LADERO QUESADA, *Historia de Sevilla*, Sevilla, Universidad de Sevilla, 1976, vol. II (*La ciudad medieval, 1248-1492*), pàg. 129. A. COLLANTES DE TERÁN, *Sevilla en la Baja Edad Media. La ciudad y sus hombres*, Sevilla, Ayuntamiento de Sevilla, 1977, pàg. 214, nota 67; aquest autor dóna els noms d'aquests deu mercaders que encara residien a Sevilla al final del segle XIV: «Vicente de Luna, Diego Martínez, Juan de Cervellón, Juan Sánchez de Rodas, Pedro Tarrallas, Ramón Giberte, Marcos Boreda, Esteban Barcilón, Bartolomé Toldena y Juan Rodríguez». L'autor obté la notícia de l'Arxiu Municipal de Sevilla.

53. DURAN, «La red consular catalana...», pàg. 376.